Vammaisfoorumi ry
Handikappforum rf
Finnish Disability Forum **3.5.2022**

Eduskunta
Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
tyv@eduskunta.fi

Asia: HE 41/2022 vp Hallituksen esitys eduskunnalle tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksia koskevan direktiivin täytäntöönpanoa koskevaksi lainsäädännöksi

Ajankohta: työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan kokous torstaina 5.5.2022 klo 12.15

Vammaisfoorumi ry kiittää eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta tulla kuultavaksi ja jättää kirjallinen asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle tuotteiden ja palvelujen esteettömyysvaatimuksia koskevan direktiivin täytäntöönpanoa koskevasta lainsäädännöstä.

Vammaisfoorumi on 28 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 223 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä.

Yleistä

Esteettömyysdirektiivi on merkittävä kuluttajapolitiikan uudistus. Se toteuttaa osin YK:n vammaissopimusta EU:ssa ja edistää useamman henkilön mahdollisuutta hyödyntää tuotteita ja palveluita itsenäisesti mahdollistaen paremmat edellytykset osallisuudelle yhteiskunnassa. On tärkeä huomioida myös demografinen kehitys; Suomessa on 1,2 miljoonaa yli 65-vuotiasta, joilla on tarve saada saavutettavia sekä esteettömiä tuotteita ja palveluita. Tämän vuoksi on tärkeää taata, että uudistus on vaikuttava eikä vain vesitetty paperitiikeri.

Lainsäädäntöä luomalla luodaan painetta toteuttaa kestävät perusteet käytettävyyden, esteettömyyden ja saavutettavuuden kehittämiselle ja parantamiselle kaikille käyttäjille ja kuluttajille.

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

Vammaisfoorumi on tämän lainsäädäntöprosessin aikana nostanut esiin huolensa seuraavista seikoista:

1) sähkökirjan määritelmä
2) liikennepalveluiden rajaukset
3) audiovisuaaliset palvelut
4) hätäviestipalvelut
5) mikroyrityksen määritelmä
6) valvontakysymykset

Tässä kirjallisessa asiantuntijalausunnossa Vammaisfoorumi käsittelee vain osaa yllä mainituista huolenaiheista. Tarkemmin joitain seikkoja on käsitelty eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunnalle jätetyssä kirjallisessa asiantuntijalausunnossa. Vammaisfoorumi oli eduskunnan liikenne- ja viestintävaliokunnan kuultavana torstaina 21.4.2022.

Sähkökirja

Hallituksen esityksessä ehdotettu määritelmä on suppeampi kuin minimidirektiivin määritelmä. Siinä merkittävä määrä sähkökirjoja jää sääntelyn ulkopuolelle. Tämänhetkinen esitys vesittää esteettömyysdirektiivin tarkoituksen, eikä sillä siten tavoiteta direktiivin asettamia tavoitteita. Tämä on ehdottomasti muutettava niin, että sähkökirjan käsite olisi mahdollisimman teknologianeutraali, eikä käsite rajaisi ulkopuolelle, missä muodossa sähköisesti luettava materiaali on julkaistu ja tehty saataville eri jakelukanavissa.

Suomi on tietointensiivinen yhteiskunta. Jos tietoa on vaikea tavoittaa, jää ihminen herkästi tietoyhteiskunnan ulkopuolelle. Tämä vaikuttaa työllistymiseen ja opiskeluissa onnistumiseen. Sähkökirjan määrittelyssä on kyse siitä, miten yhteiskunnassa tunnustetaan jokaisen oikeus saada yhdenvertaisesti julkista tietoa. Sähkökirjan saaminen saavutettavaksi kaikille ei ole kovinkaan ongelmallista. Se edellyttää vain, että sekä kustantaja että e-kirjojen jakelijat omaksuvat systemaattisesti prosesseja, joissa saavutettavuustarpeet huomioidaan tarpeeksi ajoissa. Tästä on jo olemassa toimivia hyviä käytäntöjä. Ne on vain omaksuttava osana julkaisuprosessia.

Media- ja kustannusala ovat tiedonvälityksen ja yhteiskunnallisen keskustelun näkökulmasta keskeisessä osassa toimivaa demokratiaa. Tällä hetkellä kaikki eivät voi osallistua vuoropuheluun, koska tieto on julkaistu tavalla, joka ei ole saavutettavaa, ja on siten monien ulottumattomissa.

Kymmenen vuotta sitten hyvin harva oli lukenut e-kirjoja. Nykyisin tilanne on toinen. Läheskään kaikki e-kirjat eivät kuitenkaan ole saavutettavia. Ongelmia on esimerkiksi äänisynteesin lukemisen kanssa.

On tärkeä huomioida, että markkinat eivät itse ole ilman sääntelyä kyenneet ratkaisemaan näitä ongelmia. Siksi sääntely ja vaikuttava lainsäädäntö ovat oleellisia asian ratkaisemiseksi.

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

Ehdotus sähkökirjamääritelmäksi:
Sähkökirjalla tarkoitetaan pääosin teksti- tai graafisessa muodossa olevaa sähköistä teosta, joka muodostuu tiedostosta tai tiedostojen kokonaisuudesta ja jolla on yksilöllinen nimeke tai pysyvä tunniste tai se on muulla tavalla yksilöitävissä. Sähkökirjalla tarkoitetaan myös palvelua, jossa edelleen tarkoitettu teos on digitaalisina tiedostoina saatettu yleisön saataville siten, että tiedostoja voidaan käsitellä, lukea ja käyttää ja niissä voidaan navigoida.

Lukeminen ja navigointi voivat toisinaan edellyttää esimerkiksi eri apuvälineiden käyttöä. Mikäli kirjan tuotantoprosessissa ei ole huomioitu saavutettavuuden tarpeita esimerkiksi tiedoston rakenteessa ja metatiedoissa, ei kirjaa voi lukea ruudunlukuohjelman avulla.

E-kirjat eivät tänä päivänä rajaudu vain yksittäisiksi tiedostoiksi, vaan suurinta osaa e-kirjoista hyödynnetään kuukausimaksullisten palveluiden kautta. Tämän vuoksi on syytä huomioida myös sähkökirjapalvelut sähkökirjan määritelmässä.

Mikäli tietointensiivisillä aloilla henkilöillä ei ole pääsyä viimeisimpään tutkittuun tietoon saavutettavassa muodossa, asettaa tämä heidät eriarvoiseen asemaan muihin nähden. Tätä eriarvoista asemaa ei korjaa myöskään mahdollisuus tilata materiaalia Celia näkövammaisten kirjastosta, sillä materiaalin saamisessa voi mennä jopa useita kuukausia ja Celian mahdollisuudet tuottaa materiaalia ovat hyvin rajalliset. Mikäli tähän ei kiinnitetä riittävästi huomiota, on vaarana, että erityisesti näkövammaisten henkilöiden asiantuntijatyö vaikeutuu nopeasti muuttuvassa maailmassa.

Tärkeää on myös se, että esimerkiksi korkeakouluihin hakevilla on mahdollisuus saada valintakoekirjallisuus ja muu materiaali saavutettavassa muodossa samaan aikaan kuin muillakin hakijoilla. Tämä on yhdenvertaisuuskysymys.

Lisäksi on otettava huomioon, että toisen asteen ja korkea-asteen opiskelijat tarvitsevat usein myös muita kirjoja kuin niitä, joita koulutuksen järjestäjä on kurssin kirjallisuuslistoissa määritellyt pakolliseksi. Nykytilanne, jossa kaikilla ei ole pääsyä täydentävään tietoon ja muuhun kirjallisuuteen, luo eriarvoisuutta. Sen vuoksi kaikilla vammaisilla opiskelijoilla ei ole samoja edellytyksiä menestyä opinnoissa, työllistyä ja osallistua yhteiskuntaan. Tämä este tulee korjata. Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylläpitämän näkövammarekisterin tilastojen mukaan näkövammaiset työllistyvät enemmissä määrin juuri korkeakoulututkinnon avulla.

Vaikka EU-direktiivi keskittyy markkinoihin ja kuluttajasegmenttiin, olisi tätä asiaa syytä tarkentaa kansallisessa toimeenpanossa YK:n vammaissopimuksen tavoitteiden ja vaatimusten täyttämiseksi. Näitä velvoitteita on mm. pääsy tietoon saavutettavassa muodossa. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus sisältää oikeuden tietoon (artikla 10) sekä syrjinnän kiellon (artikla 14), eikä henkilöitä saa asettaa muita heikompaan asemaan henkilökohtaisen ominaisuuden – kuten vamman - vuoksi. Myös YK:n vammaissopimuksen artikla 5 kieltää kaikenlaisen vammasta johtuvan syrjinnän. Mikäli e-kirjat eivät ole saavutettavia, asettaa tämä mm. näkövammaiset muita heikompaan asemaan juuri vamman vuoksi.

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

Liikennepalvelut

Tärkeä koulutuksellinen näkökulma on julkisen liikenteen toimivuus arjessa. Se on oleellista myös vammaisten henkilöiden työelämäosallisuuden kannalta. Tähän on entistä suurempi tarve, sillä taksijärjestelmän toimintavarmuus on heikentynyt monin tavoin. Nyt onkin vielä entistä tärkeämpää huolehtia siitä, että julkinen liikenne on esteetöntä ja saavutettavaa myös paikallis- ja seutuliikenteen osalta. Mikäli liikkuminen ei toimi, voi tämä estää osallistumisen työelämään ja koulutukseen. Kaikille tulee luoda edellytykset liikkumiseen, siten että myös esimerkiksi apuvälineet ja opaskoira on huomioitu.

Mikroyritykset

On erittäin huolestuttavaa, että mikroyrityksen määritelmä on niin laaja, että 92 % suomalaisista yrityksistä jää tämän direktiivin ja hallituksen esityksessä käytetyn määritelmän ulkopuolelle. Esityksessä ehdotetaan, että esteettömyysdirektiivin palveluja koskevat määräykset eivät koskisi ns. mikroyritysten tuottamia palveluja (s. 74). Direktiivissä mikroyritys on määritelty yritykseksi, jonka palveluksessa on alle 10 työntekijää ja jonka vuosittainen liikevaihto tai vuosittainen taseen loppusumma on enintään 2 miljoonaa euroa.

Vammaisfoorumi ehdottaa, että noudatettaisiin kansallisen yrityslainsäädännön kanssa yhdenmukaista mikroyrityksen määritelmää. Kirjanpitolain (1620/2015) 1:4b mukaisesti mikroyritykseksi määritellään yritys, jolla sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella ylittyy enintään yksi seuraavista kolmesta raja-arvosta tilinpäätöspäivänä 1) taseen loppusumma 350 000 euroa, 2) liikevaihto 700 000 euroa tai 3) tilikauden aikana palveluksessa keskimäärin kymmenen henkilöä.

Valvonta ja oikeusturva

Vammaisfoorumi pitää hyvänä ratkaisuna jakaa valvontavastuuta läpi tuotantoketjun Yhdysvalloista saatujen hyvien kokemusten perusteella. Markkinoiden ulkopuolelle jäämisen riski luo vahvan kannustimen hyvään laadunvalvontaan. Myös olemassa olevan osaamisen ja rakenteiden käyttö on perusteltua.

On kuitenkin todettava, että viranomaisen tai viranomaisten, joiden tehtäviin kuuluvat neuvonta ja/tai jälkivalvonta, tulee saada riittävät resurssit tehtävän hoitamiseksi. Yrityksille tulee tarjota tukea ja opastusta esteettömyysdirektiivin velvoitteiden täyttämiseksi. Ohjaus ja neuvonta tulee aloittaa riittävän ajoissa.

Myös hallituksen esityksessä on todettu tämän uudistuksen lisäävän viranomaistehtäviä. Valvontaan ja neuvontaan on lisättävä resursseja etupainotteisesti, sillä se nopeuttaa paradigman muutosta ja ennaltaehkäisee valvonnan tarpeita myöhemmin. Vammaisfoorumi pitää hyvänä, että tämä tarve on tunnistettu myös hallituksen esityksessä (s. 91–94).

VAMMAISFOORUMI
Vammaisjärjestöjen yhteinen ääni

Standardisointityöhön, johon myös valvontaviranomainen osallistuu, tulee osallistaa vammaisia henkilöitä ja järjestöjä YK:n vammaissopimuksen artiklaa 4.3 kunnioittaen. Tuotteissa ja palveluissa tulisi myös näkyä, minkä vuoden standardeja tuotteeseen sovelletaan.

Hallituksen esityksessä ei kaikilta osin tule selväksi, kenellä on kokonaisvastuu käyttöön otettavan lainsäädännön toteutumisen seurannasta. Tämän selkeyttäminen on tärkeää sekä direktiivin minimivelvoitteiden täyttämisen näkökulmasta että YK:n vammaissopimuksen toteutumisen kannalta. Jälkivaikutusten arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota erityisesti vammaisvaikutusten arviointiin.

Kielelliset intersektionaaliset näkökulmat

Mikroyrityksen määritelmä on erityisen ongelmallinen ruotsinkieliselle vähemmistölle, koska ruotsinkieliset toimijat ovat tyypillisesti suomenkielisiä pienempiä. Tämä voi rakenteellisesti asettaa ruotsinkieliset vammaiset henkilöt muita huonompaan asemaan vammansa ja kielensä vuoksi, mikä voidaan nähdä välillisesti syrjivänä.

Tuotteiden ja palveluiden minimikielivaihtoehdoista molemmilla kansalliskielillä ja kielellisestä ymmärrettävyydestä tulisi säätää tarkemmin, jotta tämä otettaisiin huomioon palveluiden ja tuotteiden kehityksessä. Kielen ymmärrettävyys on keskeinen tekijä saavutettavuuden näkökulmasta.

Lisätietoja
Vammaisfoorumin puheenjohtaja Sari Kokko 050 401 5802, sari.kokko@nkl.fi
Vammaisfoorumin varapuheenjohtaja Elias Vartio 040 519 6598, elias.vartio@samsnet.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko	Anni Kyröläinen
puheenjohtaja	pääsihteeri